

MAKRO VE MİKRO TARİH İLİŞKİSİ ÜZERİNE NOTLAR

Christian MEIER*
Çev: Doğan GÜN**

Bu çalışma, makro ve mikro tarih ilişkisi üzerine notları ve örneklemeleri içermektedir. Mikro tarihe ilginin nereden geldiği irdelenmiş, her şeyin küçük ayrıntılarda gizli olduğu, mikro alanlar araştırılmadan, makro olayların açıklanamayacağı vurgulanmıştır. Gündelik tarih nitelmesi yerine, mikro tarih demenin daha anlamlı olacağı, sıradan insanların gündelik yaşamı incelendiğinde, ilgili kültür ve çağla bütünleşen farklı biçimlerin ortaya çıktığı belirtilmiştir. M.Ö. 5. yüzyıl Atina örneğinde, makro ve mikro tarihin yakın bir bağlantı içinde olduğu açıklanmıştır. Makalenin sonuç kısmında ise yazar, güncel bir soruna işaret ederek, 1933 ve 1945 yılları arasında Alman tarihinin, mikro ve makro olaylar arasındaki ilişkiyi anlamlandırabilmek için çaba sarf ettiğini ve zorluklar yaşadığını somut örneklerle gösteriyor.

Anahtar Kelimeler: Makro Tarih, Mikro Tarih, Alman Tarihi, Attika, Avrupa, Anales, Nomoloji, İdeoloji

MAKRO TARİH NEDİR, MİKRO TARİH NEDİR?

Makro tarih, mikro tarih: tanımlamak zorunda kalıncaya kadar ne demek olduklarını herkes bilir. Öncelikle bir saptama yapma zorunluluğu görünüyor. Mikro tarih var olduğu sürece makro tarih gerçekleşir. Her iki kavram da birbirine bağlıdır. Bu ise ancak bu alanda çalışanların düşüncesinde makro tarihe eşlik eden mikro tarih, kendi alanını araştırma konusu yapıyorsa, o zaman anlamlıdır. Bu aile, köy, memleket v.d. tarihlerinin eski biçimleri için geçerli değildir. Bununla ilgili tarihler, kenarda kalan sıradan yaşam biçimleriyle yetiniyorlardı. Makro tarihin, genel tarih söylemini tekelinde bulundurmasını tartışıyorlardı.

Basitçe söylemek gerekirse, şimdiye kadar kabul gören tarih anlayışı, bugün aşağı yukarı makro tarih olarak nitelendirilen tarihtir. Böylece, önemli ölçüde değişik tarihsel anlayışlar ortak bir ad altında yer almışlardır. Bir yandan politik gelişmelerin bilindik tarihi tartışmasız bu alana girer, diğer yandan bu alan, iktisat ve toplum tarihi, ve buna ek olarak, büyük etkileri araştırıldığında, din ve kül-

* Christian Meier, "Notizen zum Verhaeltnis von Makro- und Mikrogeschichte", In: *Theorie der Geschichte* 6, Hrsg. Von Karl Acham und Winfried Schulze, dtv, wissenschaft, München 1990, S.111- 140. (ISBN 3-423-04544-2).

** Yrd. Doç. Dr., Mersin Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

tür tarihi araştırmaları da yapar. Kısaca belirtmek gerekirse: Bugüne değin çok değişik biçimlerde tarihin araştırdığı şey, günümüzde makro tarih olarak adlandırılan alandır. Bunlar bir mikro tarihinin iddialarıdır. Onun haklı olup olmadığı ise başka bir sorundur.

Büyük bir şirketin tarihinin hangi alana girdiği konusunda insan ikilemde kalabilir. Doğal akıl tarihinin, nereye ait olduğu da tartışma konusu olabilir. Çünkü anlayış konusunda her zaman şu tam olarak bilinir: Bir yönüyle bütün toplumlarda veya kültürlerde gerçekleşir (değişik katmanlarda ve toplumsal sınıflarda farklı görünse de) diğer yönüyle mikro tarihin alanlarında özellikle çok renkli ve çeşitli biçimde ortaya çıkar. Bu alanlarda onu çok iyi görebilmek için onu araştıranların ilgilerinin de çok yüksek düzeyde olması gerekir. Bunun zorlukları bu çalışmanın konusunun dışında bırakılabilir.

Birinin diğerinden net olarak ayrı tutulmasının çok mu önemli olduğunu insan kendine sorabilir. Mikro tarihçiler için net ölçütlerin ihtiyaç duyulduğu bir konum halen mevcut değildir. Buna rağmen, tarih biliminin problemleri ve malzemeleri üzerine net bir genel bakış anlamında farklılıklar saptamak yararlı olabilir.

Mikro tarih bakış açısının iddiası doğrultusunda, küçük olmayan her şeyin tarihte büyük olduğu bana doğru geliyor. Bu, bir muhalefetin bu zamana kadar bütün olanı parça yapması gibi bir anlama da geliyor. “Büyük”, aslında güce sahip olan ya da politik alanda bunun için savaşan her şeydir; merkezden hareketle, özerk birimlere veya onların ortak girişimlerine göre karar verilen, merkezle ilgili olan, (az çok düşünsel ve dinsel hayatta) herhangi bir genel dikkat çeken ya da etki yaratan; toplumların yapılarını ya da onların önemli birimlerini oluşturan her şeydir. Son olarak “büyük”, bilinçli değişim eylemlerinde ya da itkilerin süreçsel yığılmasında görünüyor olsun, bir toplumsal yapının dönüşümünün çeşitli biçimleridir.

Mikro tarih alanında ise aslında birçoğu yeni olmayan¹, geçmişte bu minvalde görülmemeyen, böylesine çeşitli bağlamlarda ve bu iddialarla ortaya konmayan çok geniş bir sorun yumağı bulunmaktadır. Mikro tarih² kavramı, eğer yanılmıyorsam, ayrışmış bir ifadedir. Bunun asıl anlamı, Almanya’da yürütüldüğu şekliyle, gündelik ta-

¹ Bu konuyla ilgili olarak: K. Tenfelde, *Schwierigkeiten mit dem Alltag. Geschichte und Gesellschaft* 10 (1984) (içinde), s.379ff. M. Broszat, *Nach Hitler. Der schwierige Umgang mit unserer Geschichte*. München 1986. s. 136.

² Bknz. C. Ginzburg ve C. Poni, *La micro-histoire*. Le débat 17 (1981) (içinde), s. 133ff.

rihtir³. Fakat bu eksik bir ifadedir. Çünkü gündelik tarihte söz konusu olan Bismarck'ın, Bleichröders'in ya da Theodor Mommsen'in gündelik yaşadıkları değildir, aynı şekilde parlamento çalışmaları da değildir, aksine “sıradan insanların” gündelik tarihidir. Bu tarih içine onların sadece gündelik hayatları değil, şenlikleri de girer.

Burada söz konusu olan, örneklendirmek gerekirse, beslenmenin, giyimin, ikametinin; çocukluğun, aşkın, üremenin; işin, hafta sonu tatilinin (boş zaman ve yıllık tatillerin de); (tekrar etmek gerekirse) gündelik hayatın ve bayramların, ölümün ve hastalığın, her türlü yaşam tekniklerinin, hijyenin, hatta kokuların tarihidir. Bedenin (Ortaçağ'da rahipler neden bu kadar şişmandılar?), bedenle ilişkinin; jest ve mimiklerin, beden davranışlarının, sporun tarihi; ailenin, yaş gruplarının, kadınların, nesiller ve cinsiyetler arasındaki ilişkilerin tarihi; gündelik hayattan çıkmanın tarihi de bu alana girer.

İlgili kültür ve çağla bütünleşen, izin verilen, uyandırılan, durağanlaştırılan, baskılanan, dolayısıyla farklı biçimlenen heyecanların ve gereksinimlerin tarihi de bunun içinde yer alır. İfade etmek, keyfini çıkarmak ya da çeşitli biçimde korumak, belki de yüceleştirmek için özgürlüğü vererek veya alarak bir toplum korku gibi temel bir duyguyla neyi değiştirebilir?⁴ Bunlara ek olarak, deneyimlerin, tasarımların, gündelik hayatta görülebildiği ölçüde imgelerin, fantezilerin, inançların, batıl inançların tarihi; gündelik anlatının, yorumun, dünyanın ve onun birçok bölümünün tasarlanması, nomolojik bilginin⁵ ve algıları bununla ilişkilendirme ve uyumlulaştırma biçimlerinin tarihi (ayrıca olanaksız veya çok az olanaklı olduğu durumda, bu bilginin yarattığı sorunların ve değişimlerin tarihi) bu alana girer.

Çoğunlukla daha çok aynı kalan, kendini tekrarlayan aranır. Ancak er ya da geç, perspektif daha da genişletildiğinde, değişim-

³ Bu konudaki çalışmaların sayısı oldukça fazladır. Bununla ilgili iyi bir kaynakça için bkz.: J. Kocka, *Historisch-anthropologische Fragestellungen- ein Defizit der Historischen Sozialwissenschaft?* H. Süßmuth (Yayımlayan): *Historische Anthropologie* (içinde) Göttingen 1984, s. 73ff. Bunlardan başka: H.U. Wehler, *Aus der Geschichte lernen?* München 1988, s. 307 f. “Gündelik” olan ile ilgili olarak: Tenfelde, *Schwierigkeiten*, s. 389 ff.

⁴ Bu konu hakkında Ch. Meier, *Die Angst und der Staat. Fragen und Thesen zur Geschichte menschlicher Affekte*. H. Rössner, *Der ganze Mensch. Aspekte einer pragmatischen Anthropologie*. (İçinde) München 1986, s. 228 ff. İlave kaynaklar mevcut.

⁵ Bu kavrama ilişkin olarak M. Weber, *Wissenschaftslehre*. 3. Auflage. Tübingen 1968, s. 179, 192.

le, tarihle karşılaşılır. Her zaman doğal olarak kabul edilen -örneğin anne sevgisi- tarihsel kabul edilir. Tarihsel antropolojinin ilk cümlesinin insanın olağandışı dönüßen, önceden az belirlenmiş bir canlı olduğu olmalıydı – en azından normal durumda halen var olan ortak yönlerinin.

Bunları soran tarih biliminin, kendini halkbilim gibi, çoğunlukla benzer konulara verdiği, sonuçta buna uygun yöntemlere başvurduğu ve burada etnolojiyle bazı paralellikler gösterdiği⁶ açıktır. Örneğin değişik konular, en azından antik dönem için, uzun süreden beri “özel eskiçağ insanları”, “Romalıların özel hayatı” veya “Roma töreleri tarihinin tasviri” başlıkları altında işlenmiştir⁷. Jacob Burckhardt⁸, August Boeckhs’un “Eskiçağlılar” adlı büyük kitabından bahseder; andığı kitap yaşamın tekil ilişkilerine değin halkın karakteri üzerine genel saptamalar yapar, coğrafik ve tarihsel konuları tartışır. Bunlar: devlet, karada ve denizde savaş, “buradan hareketle özel hayat (ölçü, ağırlık, ticaret, endüstri, tarım, beslenme, giyim, ev ile birlikte ev ekonomisi, evlilik, aile, kölelik, eğitim, cenaze defni, ölüyü anma), bundan başka din, kültler ve bayramlar, özel sanat tarihine bırakılan sanatlar, jimnastik, orkestra ve müzik; son olarak Yunanlılar tarafından özenle sürdürülen bilimler hakkında genel bilgi verir. Bütün bu konular her bir yaşam alanının çeşitliliği belirli, dengeli yürütülen nesnel tamlığın ölçüsüyle işlenir, tıpkı geleceğin özel bilgisini içeren bir uzmanlık kitabı gibi.” Bu arada şunu da ifade etmek gerekir. Boeckh “Özel Eskiçağ İnsanları”nı değil, “Eskiçağ İnsanları”nı işlemiştir, fakat görüldüğü gibi çalışmaya özel olanı dâhil etmiştir.

Eski “Özel Eskiçağcılar”a karşı, bana öyle görünüyor, yeni tarihin ilgisinin arttığı barizdir. Sorularının merkezine bu alanda yaşa-

⁶ Bu konuda H. Medick, “*Missionare im Ruderboot*”? *Ethnologische Erkenntnisweisen als Herausforderung an die Sozialgeschichte*. *Geschichte und Gesellschaft* 10 (içinde) (1984), s. 295 ff. Krşl. *Comparative Studies in Society and History* 29 (1987), s. 76 ff.

⁷ Krşl. M. Zöllner, *Griechische und römische Privataltertümer*. Breslau 1887. E. Pernice, *Griechisches und römisches Privatleben*. A. Gercke und E. Norden (Yayımlayan), *Einleitung in die Altertumswissenschaft*. Bd. 2.3. Aufl. (içinde) Leipzig, Berlin 1922. H. Blanck, *Einführung in das Privatleben der Griechen und Römer*. Darmstadt 1976. L. Friedlaender, *Darstellungen aus der Sittengeschichte Roms in der Zeit von August bis zum Ausgang der Antonine*, 4 Bde. 9. Aufl. Leipzig 1919-1921.

⁸ *Griechische Kulturgeschichte*, Darmstadt 1962, 1,3.

yan tekil olanı koymuştur. Ve onların dar yaşam alanlarının dışında kalan olası her şeyi dışarıda bırakır. Kısaca, pozitif anlamlarda söylendiğinde, hem anonim (ya da anonim olmayan, bütüne bakıldığına, önemsiz olan) küçük, dar yaşam dünyaları gibi tekil olana yönelmişlerdir, bu yaşam dünyalarında normal olarak bulunurlar, büyürler, çalışırlar, yemek yerler, severler, imaj oluşturlar, korkularına teslim olurlar, sevinç veya üzüntü duyarlar. Bu alanları doğru olarak tanımlamak o kadar önemli değildir. Onlar daha daralabilir veya daha da genişleyebilirler. Belirleyici olan, bana öyle geliyor, tekil olanın dolaysız dünyaları olmalarıdır⁹.

Köyün, küçük şehrin ya da mahallenin, ailenin, derneğin, işletmenin bu alanlarında “küçük” tekil olan, baskı görse de, alay edilse de, aşağılansa da¹⁰, bütüne kıyasla *görece bir büyüklüğe* sahiptir; hem direk yaşam alanında hem de içinde hareket ettiği, her zaman olduğu gibi içinde “büyük dünyanın” şeylerinin görüldüğü ve -bir düzen olarak ya da bir kaos olarak- beklentilerini eklediği ufuklardadır. Aynı anda her şeye ulaşabilir. Güneş onda hem doğar hem batar. Bir başka deyişle: “Batlamyus”, teorik olarak uzun zamandır her şeyi başka bilse de “Kopernik öncesi”ne aittir.

Kendi çevremizde kaybolmamak için bu gibi küçük yaşam dünyalarının (mikro kozmosların) her zaman yeniden kurulmalarına ve güçlenmelerine belli ölçüde ihtiyaç duyarız. Bakanlıklar, Genelkurmay veya Başbakanlık gibi merkezi, öncü kurumlar bile –işlevlerinden dolayı- aynı zamanda mikro kozmoslardır, kendi rutinleri, kuruluş günü kutlamaları, kendi özel tecrübeleri ve değerleri vardır. Bu araçların ya da makro tarihin öznelerinin kendi mikro tarihlere sahip oldukları alanlar bu gibi değerlerin dışında tutulmamalıdır. “Anlam-

⁹ Brecht’in okuyan işçilerine sorduğu sorular (Yedi kapılı Theben’i kim kurdu? Kitaplarda kralların adları vardır. Krallar Felsbrocken’leri kendilerine mi çekmişlerdir? ...) ki bu sorular Mikro tarih içine girmez, aksine dikkatleri olayların tarihi arasındaki büyük açığa çeker (krşl. Gemileri ve tayfaları battığında özellikle İspanyol Philipp ağlamıştır. Başka birisi ağlamamış mıdır?) Lima’nın altın ışıldayan evlerinde yaşayanların sorunu, Özel Eski Çağ Tarihine girer. Buna uygun olarak büyük Metro’nun 27 Nisan 1935 yılında Moskova işçileri tarafından ele geçirilmesi işçilerin sorularının gerçekleşmesi olarak kabul edilebilir. (Bertolt Brecht, *Svendborger Gedichte*. Gesammelte Werke, Bd.9(içinde) Frankfurt 1967, s.656f., 673ff.)

¹⁰ Gündelik tarih, çöküşün ve çökenlerin kendi ilişkilerinin tarihidir, böyle söyler Tenfelde, *Schwierigkeiten*, s.377 ff. Tabi ki olası özdeşleşmeler bakımından önemli olan -bana öyle görünüyor- “görece büyüklüğün” bakış açısı olmadan.

sız bir durum. Yukarıda çatı yanıyor” diye yazmış Benn¹¹ , “aşağıda balkon çiçekleri sulanıyor”. Onlar Bidermann’ın *Brandstifter*’inde¹² söylediği gibi, “günlük hayatlarını” seviyor ve savunuyorlar.

Öncelikle yaşamak ve kendimizi düzenlemeyi adet edindiğimiz bunun gibi mikro alanlara, tasarımlarımızla, deneyimlerimizle, dünyayı kavrama tarzımızla, korkularımızla hem dış hem de iç dünyamız yansır. Bunlar, birlikte “bireyin dar dünyasını” kapsamlı biçimde konuşturduğunda, gündelik tarihin değişik sorunları bir birlik oluşturur. Ve temel ilkeye katılıp katılmamanın (bu temel ilkeye göre söz konusu olan “sıradan insanlar”dır) ya da kavramı daha genel kabul edip etmemenin önemsiz olduğu, yani daha az sıradan insanın hesaba katıldığı mikro dünyalar oluşturulur. O nedenle, gündelik tarih nitelemesi yerine mikro tarih demek daha anlamlıdır (mikro tarihi araştırma konusu yapan bir araştırma alanı söz konusu ise, tarih yerine historiya demek anlamlıdır)

Küçük alanlar görünürde kolay ulaşılabilir, kolay kayda geçirilir, kolay kabul edilir, “aşağıdan” olduğu kadar “içeriden” bir tarih yazılması olanağıyla kendini gösterir. Bu tarih, sevilen bir sözcükle belirtmek gerekirse, “özgün”, kaydedilebilir görünüyor. Bu ilke ne kadar öncelikli ise (gerçekte burada birçok yanılısma söz konusudur), bu küçük dünyalarda daha az soyut, daha az havada olan, daha az karmaşık yapılar, görülemeyenler, devasa olanlar söz konusu değildir. Son olarak, mikro tarihin özde konularını büyük politikarlardan ve büyük süreçlerden mümkün olduğunca uzakta tutmaya eğilimli olduğu görünüyor. Bireylerin kendi mikro dünyalarında kısmen kendilerini sınırlandırmaya özen göstermeleri gibi, açıkça bilimsel araştırmalar da politikayla daha az ilgili olmalı ve büyük süreçlerde daha az işlevselleştirilmelidir.

MİKRO TARİHE BU İLGİ NEREDEN GELİYOR?

“Gündelik tarih” ile ilgili artan tarihsel araştırmalar, bildiğim kadarıyla Almanya’da 70’li yıllarda başlamıştır. Fransa’da bu alanla ilgili bakışın genişlemesi Annales Okulundan daha öncedir, tabii burada “küçük dünyaya” (mağdur olana, haksızlığa uğrayana) olan

¹¹ Toplu yapıtları, yayımlayan D. Wellershoff, Bd.4. Wiesbaden 1961, s. 274. Benn şöyle devam eder: “ve çok yüksek düzeyde bilimsel uluslar vardır, etnik kökenden ve spor ayakkabısından başka şeylerinin olmadığı, kendi tözlerini çözümlendiği ve inandıklarının saptandığı anlara sahiptir.

¹² ç.n.: *Kundakçılar*

özel yoğunlaşma eksiktir, bütününde de açık olarak bu ilginin bağlı¹³ olduğu özel angajman eksiktir. Benzerlikler İngiltere için de saptanabilir, ancak bu konu burada önemli değildir.

Bana ilginç gelen, gündelik tarihin Batı Alman Savaş Sonrası edebiyatında açık ilgi ve belirli bir perspektifle ele alınmasıdır. Belli ölçülerde Hasek'in Schweyk'ine benzeyen¹⁴ palyaçoların, teneke trampetçilerin, bisiklet sürücülerinin, affedilenlerin perspektifinden anlatılan sayısız anlatılar vardır. Heinrich Böll'e büyük adamları neden yazmadığı sorulduğunda, "dünyanın büyük adamları Rolex saatleri taşırlar" reklam sloganını alıntılar ve şöyle der: "Onlar hakkında bildiğim tek şey budur". Bu bağlamda birçok şey alıntılanabilir. Ancak iki örnekle yetineceğim.

Böll'ün *Ungezaehlte Geliebte*¹⁵ adlı eseri oturarak çalışabileceği bir işe sahip olan, bir ağır yaralının hikâyesidir. O, yeni köprüyü geçen insanları saymakla yükümlüdür. Herhangi bir yüksek idare, geçenlerin sayısı çok olduğunda mutlu olmaktadır. Fakat o pek de güvenilir saymamaktadır. Keyfine bağlıdır, bazen atlar bazen de birkaç adet fazladan sayar. Onun köprüden günde iki defa geçen ufak boylu bir sevdiği vardır. O geçerken başka bir şey yapamaz. Gözden uzaklaşana kadar, gözleri sadece onun üzerindedir. "Bu iki dakika bana ait, sadece bana bu dakikalar içinde gözümden kaçan şanslı herkes, istatistiğin sonsuzluğunda yer almayacaktır". Bir defasında teftiş edildiğinde (bundan tam da haberdar olduğunda) sevdiğine bakamaz. İşini kaybetmemek için son derece dikkat etmek zorundadır. Saat başı geçenlerin sayısı bildirdiği sayıyla aynıdır, sadece istatistik şefinden bir eksik saymıştır. Çünkü ufak sevgilisini şimdi de sayamamıştır. "Benim bu küçük sevgilim çarpılmamalı, toplanmamalı, yüzdelik hiçlik dilimine girmemeli." İstatistik şefi bundan son derece memnundur. "Bir saat içinde bir kişinin eksik sayılması, çok de-

¹³ Tenfelde, *a.g.k.*, s. 389.

¹⁴ Krşl. Ch. Meier, *Entstehung des Begriffs "Demokratie". 4 Prolegomena zu einer historischen Theorie*. Frankfurt 1970, s. 212.f. Aşağıda belirtilen Böll'den alıntıyı maalesef yazılı olarak belirtemiyorum. Ancak böyle bir sözü okuduğumu anımsıyorum. Karş. M. Broszat, *Nach Hitler* S. 124. Aynı zamanda aynı konuda yazılan iki yapıtı karşılaştırmak ilginç olurdu; biri tarihçi W.S. Allen, "*Das haben wir nicht gewollt*". *Die nationalsozialistische Machtergreifung in einer Kleinstadt 1930-1935*. Gütersloh 1966 (İngilizce 1965) ve yazar Kay Hoff, *Bödelstedt oder Würstchen bürgerlich*. Hamburg 1966.

¹⁵ ç.n.: *Sayılmayan Sevgililer*. Öyküler Böll'ün toplu yapıtlarında yer almaktadır: *Wanderer, kommst Du nach Spa...* München 1958, s. 57 ff.

ğil. Nasıl olsa biz belli ölçüde bir kayıp ekliyoruz.” Burada bir genç kadın, dönüştüğü, ‘yüzelik hiç’ olduğu sonsuz istatistikten, büyük bağlamdan kurtarılmakla, olduğu kişi olarak, kendi dünyasında, kendi insani durumuyla, kendi halinde kalır; büyük ölçekli bağlama yükseltilmemiştir, bir sözcüğün üç katı daha fazla anlamı olan bir-cik anlam katına çıkmamıştır, kısaca; bir hiçe dönüşmemiştir.

Aynı şekilde Böll’ün *Ansichten eines Clowns*’un¹⁶ da sevgilisinin bahane ettiği “soyut kurumları”¹⁷ bir bahaneden daha başka bir şey olarak göstermesine ya da evin hizmetçisinin babasının hesap memuru olduğu Potsdam’lı “IR 9”¹⁸ tasarımılanan bir şeyin herhangi bir gerçeklik yapılmasına karşı çıkar. “IR 9” yaşamının içine uzanan baskıcı sistemin sadece bir şifresi olarak yeterlidir. Yalnızca algılayabildiği küçük dünyada sadece somut gerçekler vardır. Bir başka ifadeyle: Sadece mikro tarih vardır, makro tarih yoktur.

Burada altmışlı yıllardan beri benzer soruları geliştiren, eski tarih alanından çok saygın yalnız bir gezginciden bahsetmek gerekmektedir. Bu tarihçi Hermann Strassburger’dır¹⁹. Tarih yapıcıları, rendeleyen insanlarla, ovalamacılarla beraber yaşamıştı. Onda sıradan insanlara, küçük yaşam biçimlerine ve yaşam ifadelerine, acı çekenlere, kurbanlara güçlü bir ilgi vardı. Bunun aksine de kavramlara, kuramlara, bağlamların somuttan kalkarak soyut oluşturulan yapılarına karşı bir antipati vardı. Politik olmayana karşı (aynı zamanda devlete güçlü bir yönelme) bir kabul, “duygusal bir bağ” arayışı mevcuttu. Yüksek, özenli bir kaynak eleştirisinin araçlarına güvenmeden kaynaklarda hakiki olanı, “akıcı olanı” bulmak istiyordu.

1966 yılında *Die Wesensbestimmung der Geschichte durch die antike Geschichtsschreibung*²⁰ adlı makalesinde belki de “tarih bili-

¹⁶ H. Böll, *Ansichten eines Clowns*. Köln, Berlin 1963.

¹⁷ Fontane’nin *Effi Briest*’inde, 27. Bölümde Instetten’in söylediklerine hemen hemen bir replik gibidir: “sadece tekil bir insan değildir, kişi bir bütüne aittir, bütüne daima saygı göstermeliyiz... İnsanlarla birlikte yaşamda bir şey meydana gelmiştir, ki bu bir şey artık buradadır ve onun yasasına göre başkasına ve kendimize ilişkin yargıda bulunmaya alışmışızdır.”

¹⁸ Şu bilgiyi eklemek bugün zorunlu olmuştur. Burada söz konusu olan ünlü Potsdam piyade birliği “Graf 9”dur, bu birlik Prusya Yaya Jandarma Birliğini devam ettirmiştir.

¹⁹ Doğumu 1909. Çalışmaları şu başlık altında toplanmıştır: *Studien zur alten Geschichte*, Bd.1/2 Hildesheim, New York 1982. Bunları 3. Cilt izleyecektir. Alıntılar Cilt 1, s. 421, Cilt 2, s.1001, 997, 999’da yer almaktadır. Krşl. Ch. Meier, *Gedächtnisrede auf Hermann Strasburger*. Chiron 16 (1986) içn., s. 171.ff.

²⁰ ç.n.: Antik Tarih Yazımı Yardımıyla Tarihin Özünün Belirlenmesi.

minin temel sorusunu” sormuştu. “İnsan tarihin gidişinde ve özünde akılla ya da duyguyla, yüksekçe bir gözlem evinden pragmatik ilişkileri heyecansız gözlemlene konumuna yükselerek, ya da tarihi eyleyen ve acıdan etkilenenlerin realiteyi tüm yoğunluğuyla yeniden yaşamasını sağlama yoluyla nesnel bilgilendiriliyor mu? Bu nedenle Samos’lu Duris’in tarzında Helen tarih yazımını över. Samos’lu Duris bir şehrin alınışını kısa raporlarla anlatmak yerine olayların okuru sarmasını sağlayacak imgelerin potansiyel yaşam gerçekliği üretmesini bir program haline getirmiştir. Çaresizliği, kavuşmaları, ayrılmaları, çocukları elinden zorla alınan kadınların feryatlarını, yağma düşkünü zafer kazananların sağa sola koşturmasını v.d. betimler. Açık, büyük politik olayların durumlarının dolaysız bir parçası olarak farklı bir mikro tarih sunar. Strassburger bu anlayışta Aristoteles’in edebiyat ve tarih yazımı sıralamasını ortadan kaldırması gerektiğine inanır. Her ikisi de, “şiir, tarih yazımının hizmetinde olmalı” idealinde birleşirler.

Mikro tarihe çok güçlü ilginin en önemli nedeni, öyle sanıyorum ki, bir taraftan günümüzün ve yakın geçmişin belli toplumsal ve politik deneyimlerinde, diğer taraftan makro tarihe başlamanın belli uzlaşımlarındaki yorgunlukta yatar²¹. Tabii ki bilim içi nedenler de anılabilir. Bunlar doğal olarak politik ve toplumsal nedenlerin işlevi olabilir. Çünkü araştırma genel değişimlere paralel olarak hareket eder. Burada anılmaya değer birkaç tecrübeyi aktarmak istiyorum²².

Mikro dünyalarımızın yerleşik olduğu ufukların parçalara ayrılmasının güncel tecrübesi, araştırma konusu olarak oldukça ilginçtir.

Kendi küçüklüğümüzün, “bizim cüceliğimizin” güncel tecrübesi (o dönem çok farklı olduğu için Jacob Burckhardt²³ bunlardan kendi yaşadığı dönemde bahsetmiştir. “Bizi” bu çalışmasında tarihin büyükleriyle karşılaştırmıştır). Bu tecrübe kendi mikro dünyaları içerisinde insanların görece “büyüklüğünü” önemli kılar. Bu, küçük dünyalara sevgi, eski zamanların isimsizlerinin kimliğinin anlaşılır olmasını sağlayabilir. Sürekli yalnız olmamak, öncüler aramak,

²¹ Bu yüzden, “Politik olanın ifşası”, Tenfelde, *Schwierigkeiten*, s. 390.

²² Benzer varsayımlar, ancak başka bir bağlamda dile getirilmiştir. Bkz. H.U. Wehler, *Alltagsgeschichte, Königsweg zu neuen Ufern oder Irrgarten der Illusionen? Aus der Geschichte lernen? (İçinde)* s. 130ff.

²³ *Über das Studium der Geschichte*. Yayınlayan: von P. Ganz. München 1982, s. 377.

kendini tarihte yeniden bulmak ihtiyacı vardır²⁴. Yoksa çalışmalarda atalara sığınmanın bilinçli bir çabası olabilir mi?

Birçok görüşün, tasarımın, gelenek ve göreneğin; bir de “esenliklerin” çabucak kaybolması tecrübesi. Buradan, en azından edebi bir muhafaza endişesiyle özel bir güdü oluşmuş olabilir. Tarih araştırmalarına yönlendiren üç motif arasında böyle bir tecrübeden Herodot²⁵ da bahsetmiştir. Ancak, o çağda -sınırlı olmasa da- Herodot’tan beri hakkıyla korunması ve hatırlanması için “küçük dünyalar”a göre daha çok şey yapılan makro tarihteki olaylar öncelik taşımıştır. (Çünkü açık müzelerin kurulması bunun için bir karşılık değildir: bunlar yeniden “özel eskiçağa ait olanları” muhafaza edebilir, buna ilave olarak daha yapay atmosferler oluşturabilir. Gündelik tarihin müzede korunması gelecekte bu konuda bir değişikliğe neden olup olamayacağı henüz kestirilememektedir.)

Hakiki yaşam dünyaları içerisindeki “direnmelerin” anlamını keskinleştiren (hatta daha da keskin yapan) ilerlemenin (rasyonelleşmenin, disipline olmanın) devasa harcamalarının tecrübesidir.

Büyük sorumluluk ve büyük güçsüzlük arasında haykırın çelişki tecrübesi²⁶. Bu, özellikle de “şeyler” kendi başlarına bir şey oluşturmamışlarında, tamamıyla aynı kalmayıp, aksine aniden değişim gösterdiklerinde daha güçlüdür. Devingenlikte, çok çeşitli karşılıklı bağımlılıkta ve tüm ilişkilerin değişim hızında az ya da çok kendi başına gelişen süreçlere bağlı olsak da ki bu süreçlere direnmek üzere görevlendirildiğimiz hissedilebilir, -görünenler az olmasına rağmen- hem günümüze hem de geçmişe bakışlarda insan kendini her zaman kapalı mikro dünyaların hücrelerine çekilme çabasında görür. Özde birçok farklılık olsa da sadece Doğu Almanya değil, Federal Almanya da bir bölümüyle hücre içinde bir toplumdur (ve tabii bu hücreler alışıldık biçimde Hindistan’da ve Güney Amerika’da bulunsa da).

²⁴ Krş. Bu konuda zikredilmeyen kitap bölümleri: Jesaia 63, 16; H. Von Hofmannsthal, *Vermaechtnis der Antike. Ausgewahlte Werke in zwei Baenden.*(içn.) Frankfurt 1957, Bd.2, s.720.

²⁵ Praefatio. Krş. Ranke’nin etkileyici saptaması: “Hakiki ve tam olarak oluşturulan günlükler varsa, bu aynı zamanda kitapların kitabı olur: Ve ölümün bir bölümü dünyada daha az olurdu.” L. V. Ranke, *Aus Werk und Nachlass*, Yayımlayan: von W.P.Fuchs und Th. Schieder, Bd.4: *Vorlesungseinleitungen*. München 1975, s.35. – Krş. H. Lübbe, *Zur Aufdringlichkeit der Geschichte*. Graz, Wien, Köln 1989, s.29.

²⁶ E. Meier, *Das Problem der Verantwortung in der deutschen Literatur der Gegenwart*. Ruperto/Carola 17. Jg. Bd. 38 (içn.) 1965, s. 84 ff.

Bir o kadar, mikro tarihsel araştırmalarla ilgili deneyim, Nazi Rejimi döneminde bu alana gösterilen özel ilgiden kaynaklanır. Bu ilgi, dönemin tarihini²⁷ araştıran hem Münih Enstitülerinin hem de Devlet Başkanının ğrenci araştırma yarışmalarında görülür. Bu araştırmalarda -ben öyle görüyorum- kendi ebeveynlerinin ve büyük ebeveynlerinin bilinmeyen ve zor kavranabilen olayların tarihini, somut ve “zgn” görünen tarihi belli bir açıdan irdeleme arzusu vardır. Ve burada da, belirtmek gerekirse, büyük olaylarla kk yaşam alanları arasındaki gerilim oldukça yüksektir.

Bütün bu -ve diğerk olası benzer yönde gelişen- deneyimleri genç birçok araştırmacı yaşamaktadır, özellikle de, belirttiğim gibi, denkleştirebilecekleri makro olayların belirgin bağlantılarını bulurken yorgun düşmektedirler. Kk alanların çok daha dışına taşan önemli bağlantılardan biri de daha büyük birimlerle zdeşleştirmedir, bu birimler millet ya da devlet, büyük partiler veya sendikalar ya da “ilerleme hareketi” olabilir. Kim böyle büyük gruplarla veya glerle benzeşirse (Schiller’in dediği gibi, (büyük dünyada) bir bütün olunamazsa, bir bütüne bağlanılamazsa) kayda değer biçimde dünya tarihine bağlanmak ve buna belli bir anlam yüklemek isterken onun içinde kaybolunabilir.

Eğer doğru görüyorsam, bu gibi teşhisler politik tarihin anlaşılmasını kolaylaştırmak için çok elverişlidir. Onları soyutluklarından bir nebze arındırır. Artık yle büyük, yabancı ve uzak görünmezler, ona (eleştirel bakılsa da) belli ölçüde anlam primi verilir.

Aynı durum ilerleme teşhisi için de söz konusudur. Gözlemlendiği ve kabul edildiği yerde, makro olaylar ve mikro tarih uyum içindedir. Tezatlıklar söz konusu olsa da, kk olan büyük olana çok kolay eklenilebilir. İlerleme giderlerinin arttığı zamanlarda ise bu durum farklıdır. Yaşadığımız ve tahammül ettiğimiz dönüşüm süreci sadece kavranamaz değildir, aksine onunla olan kötü etkileşimimizi bir ilişkiye vardırđığımız halde giderlere katılmak irademiz dışında ise, bu ilişki kurulamaz. Bunun tam tersi, bizdeki blgeciliğın güçlü bir Şekilde canlanması (diğerk ülkelerdeki azınlıkların aksine), mahalle ve Şehrin üstünde somut bir bağlantı bulmanın bir çabası olarak görülebilir. Mahalle ve Şehir arasındaki alan, insanın kendini gerçekten ait hissedebildiği bir alan olabilir.

²⁷ M. Broszat v.d. (Yayımlayan): *Bayern in der NS-Zeit*. Bd.1ff. München 1977 ff.

Bilimde de, eğer doğru görüyorsam, artarak gelişen yapı tarihiyle birlikte anlatılana, somut olaya, tasarımlanana, bu yapılar içinde yaşayan insanlarla olan ilişkide bariz eksiklikler göze çarpmaktadır²⁸. Tarih, bugünkü koşullar altında görece varoluşsal gereksinimlerle yapıldığında, politika tarihinde olduğu gibi yapı tarihinde de kendini ve kendisi gibileri çok rahat fark edebilir. Bu gibi gereksinimlerde “modernliğin projesini” kurtarmak gerçekleştirilebilir mi?

Günümüzde Almanya’daki iki güçlü tarih ekolüne karşı bir muhalefet gelişmiştir (gündelik tarih anlayışından hareketle “sosyal disiplin” katkısı şüpheli görünen devlete, tekniğe, sendikalara karşı olduğu gibi). Bu durum karşıtları ve eleştirenlerce de güçlü bir şekilde hissedilmiştir. Alman tarihçilerin 1984 yılında Berlin’deki 35. toplantısında “Yaşam İlişkileri, Mantalitelere, Eylem Biçimleri, Tarihin Antropolojik Boyutları”²⁹ başlıkları temel tartışma konuları olarak belirlendikten hemen sonra “Yeşil Tarihçiler Günü” kurulmuştur. Bunu izleyen, “Tarihi Bölgeler-Bölgenin Tarihi” başlıklı, 1986 Trier Tarihçiler Günü için görevlendirilen *die WELT* gazetesinin muhabiri buna değinmeyi ihmal etmemiştir: “İki yıl önce Berlin’deki ‘Yeşil’ Tarihçiler Günü’nde ortaya çıkan tuhaflık yaşanmadı” (11.10.1986). Bir başka açıdan ise Hans Ulrich Wehler’in³⁰ sert eleştirisi gelmişti.

Mikro tarih içerisinde daima şüphe yaratacak bir şey vardır. Yukarıda sayılan –ve daha başka- motif ve gereksinimler, bu araştırmanın sorunları ve anlayışlarının önemli hatta gerekli olduğunu³¹ etkili bir şekilde ortaya koymaktadır. Tarih hep çaba gösterir, günümüz sorularını geçmişe yöneltir ve buradan – soruların kendisi için- bir şeyler öğrenmek ister, günümüze ulaşmak için bulduğu “cevaplardan”, bilgilerinden, bilgeliğinden tarih yazmak, günümüzün önemi ve ilginçliğini akla yatkın kılmak ister. Muhtemelen bilim tarihimizin en radikal dönüm noktasında bulunuyoruz ve bunun sonucunda daha eski çağların tarihi de başka yazılmak zorundadır. “Farz et ki savaş var ve hiç kimse savaşa gitmiyor” gibi bir vecize akla gelebilecek her şeyi kapsıyorsa, savaş açmayla ilgili her karar, muharebenin başlaması, mevzideki sabır bugüne kadar yapılandan farklı olarak

²⁸ Tenfelde, *a.g.k.*, s. 391 ff. Broszat, *Nach Hitler*; s. 239 ff.

²⁹ *Alman Tarihçilerinin Berlin 35. toplantısı tutanağı* 3-7 Ekim 1984, Stuttgart 1985.

³⁰ Bkz. 3. dipnot.

³¹ Broszat, *a.g.k.*, s. 239 ff. Burada onun tarihselleştirme programının ve “nitelikli sosyal tarihi” nin önemli bir değerlendirme şekli de var.

gerekçelendirilmelidir. Burada hem olayın kendisi hem de anlatımı açısından çok büyük sorunlar ortaya çıkmaktadır.

Küçük tarihler, büyük tarihlerin gerçek koşulu, tarihsel dönüşümün önemli boyutudur (bu dönüşümler belli şartlarda doğal olarak büyük tarihtekinden başka bir hızda gerçekleşir). Mikro tarih içinde gerçekleşen kopuşlarda anlatılabilen vakıa ve yapı tarihinin, tarih yazımının örnek somutlaştırmalarının önemli bir alanını oluşturduğu için, mikro tarih ilgisi, hepsi bir arada olarak, önemlidir. Gündelik tarihçilerin kendileri çoğunlukla mazeret ve gerekçe göstermek zorunda değillerdir. Her durumda tarih alanında birçok çiçek serpilebilir.

Tabi makro ve mikro tarih salt yan yana olmamalıdır. Böyle olursa tarih araştırmalarındaki bilimsel sahanın parçalanması olumsuzlukları artırır -öyle ki tarih bilimi sonuçta mikro dünyalar toplamı (bilimsel müstakil evler, hobi bahçeleri ve komşuluklar) olmak gibi bir tehlikeyle karşı karşıya kalır. Hayır, mikro tarihin keşfi ve anlamı, onunla uyumlu yaşam dünyaları, aitlik yapıları ve bakış açılarından kaynaklanan tüm zorluklar kabul edilmelidir. Tabi bu, bizim toplamda yönetsel sorunları, sıklıkla kaynakları dikkatsizce değerlendirmeleri, kuramsal bilgi eksikliğini (eğer var ise), olanak ve beklentiler arasındaki çelişkileri tartışmayacağımız anlamına gelmemelidir ³².

Bütün bunlardan daha fazla ve ivedilikle mikro tarih ve makro tarih arasındaki olası ilişki sorunlaştırılmalıdır. Çünkü mikro tarihi kendi başına bırakmak söz konusu olmamalıdır. Mikro tarih aynı zamanda diğer tarihle de bağlantılandırılmalıdır. Ve bu, eğer doğru görüyorsam, oldukça verimlidir. Bu arada, doğaldır ki, mikro tarihin belli alanları; örneğin makro tarihle ve oradaki değişimlerle belli bir ilişkisi bulunan konular söz konusudur. Çünkü bu her zaman söz konusu olmayabilir. Bazı şeylerin burada uzun süre güçlü yapısal dönüşümlerde aynı kalması nedeniyle değildir.

---

³² Bu konuda bkz. Wehler, *Aus der Geschichte lernen?* S. 130ff. Kocka, *Historisch-anthropologische Fragestellungen*, ve *Sozialgeschichte zwischen Struktur und Erfahrung. Die Herausforderung der Alltagsgeschichte*. J. Kocka, *Geschichte und Aufklärung* (içinde). Göttingen 1989. s. 29ff.

MAKRO VE MİKRO TARİH ARASINDAKİ İLİŞKİ ÜZERİNE M.Ö. 5. YÜZYIL ATINA ÖRNEĞİ

Makro tarihin sürekli mikro tarihe etki ettiği açıktır. Ya da bir makro olayın henüz hiç olmadığı ilişkiler henüz başlangıç aşamasında olabilir. Vergi ihbarnamesi, silah altına alma emri, bölgeye yerleştirmeler, yasalar ve yönetmelikler, istatistikî anketler “yukarıdan” tek tek evlere kadar ulaşmaktadır. Beslenmenin tarihi, çoğunlukla ticaretin tarihini zorunlu kılar (ve örneğin Ortaçağ tuz ticareti). “Özerk” olanların kendileri de su, enerji ve diğer kamusal “tedbirlerin” güvencelerine ihtiyaç duyarlar. Asitli yağmur en son hobi bahçesine bile ulaşır. Moda ve ideolojiler bireylerin diline, hayal gücüne, düşüncesine etki eder. İnsanın kendisini koruması kısıtlandığından beri, birey hukukun korumasına ve güvencesine sahiptir. Bütün bunlar makro tarihin mikro tarihe dayandığının bir ifadesidir.

Kuşkusuz makro ve mikro tarih arasındaki ilişkiler çok değişik olabilir. Politik bir nüktenin sadece bir nükte olarak kalması veya onu anlatanın tutuklanmasına neden olması, yönetimde bulunan rejime ve bireylere, daha doğrusu bireylerin ne ölçüde ihbarcılığa yöneldiğine bağlıdır (totaliter devlet mikro alanların içinde ne ölçüde başarılı veya bireyler bunu ne ölçüde reddediyor, hatta ne ölçüde buna karşı koyma yeteneğine sahip).

Kuramsal olarak makro ve mikro olaylar arasındaki çok değişik ilişki biçimleri saptanabilir. Kendi aralarındaki bağlılığın derecesi çok değişik olabilir. Devlet alışlageldiği ölçüde ihtiyaç duyduğu şeyi almakla yetinebilir. Devlet, ekonomik yapıyı, inancı, düşünceyi güçlü bir şekilde etkileme, böylece mikro alanları derinden değiştirme, hatt “düzenleme” hırsına sahip olabilir. Bütün bunlar diğer yönden ticaretin tasarlanmayan yan etkilerinden ziyade belli niyetlerden beslenen birçok (ve devletsel olmayan veya sadece devletsel olmayan) özneye sahip olabilir.

Makro ve mikro dünyalar arasındaki ilişki tamamlayıcı, bu ilişki aynı zamanda -toplumların en az bir kısmında- tezat, karşıt ya da düşmanca olabilir. Bireyler kendi küçük yaşam alanlarında yukarıdan gelen taleplere (beklentilere) direnmeyi, en azından düşünsel olarak korunmayı deneyebilirler. Dışsal olarak ifade edebildikleri şeylerle küçük çevrelerinde (kendi hücrelerinde) düşündükleri, konuştukları şeyler arasında belirgin bir şizofreni oluşturabilirler. Bireyler kendi küçük alanlarında kendileri olarak kalabilirler, baş-

kaldırı şeklinde veya kurumsal yollarla makro olaylara etki etmeyi deneyebilirler. Özellikle küçük yaşam alanları bir toplumda özel hayat etkin bir şekilde genişleyerek bir ağırlık kazanabilir.

Tek bir örnek üzerinden değişik ihtimalleri saymak yerine burada söz konusu olan sorunları bağlamlarında geliştirmek daha pratik olabilir. Uç noktada bir durum olan M.Ö. 5. yüzyıl Attika demokrasisini ele almak istiyorum. Buradaki ilişkiler Yunan toplumunun çoğunluğundan farklıydı. Ancak tam da bu nedenle bizim için ilgi çekicidir. Atina göreceli de olsa büyük bir beldeydi. Toplam 2650 km² ydi. Bizim ölçülerimize göre elbette çok küçüktü, büyük Dukalık olan Lüksemburg'dan (2586 km²) daha büyük değildi. Atina'da 35,000 yetişkin erkek yurttaş yaşamaktaydı (kadınlar, yurttaş olmayanlar ve köleler sayılmamıştır; ancak onlar politik olarak da sayılmazlardı)³³.

Buna rağmen Atina o zamanki dünyada çok büyük rol oynamıştır. Pers savaşları sonunda Yunanlıların en güçlü şehriydi, uzun süre Pers İmparatorluğuna karşı savaş yönetimi ve politikada öncüydü. Politik etkisi Ege bölgesinin dışına, Karadeniz'den Mısır'a, İki Nehir bölgesinden Sicilya'ya kadar uzanmıştı ve bu büyük bölgede hâkimiyetinin geçerli olduğunu görüyordu. Böylece o dönem makro olayların önemli bir ortağıydı, büyük bir güçtü.

Bu şehirde makro ve mikro tarih özellikle yakın bir bağıntı içindeydi. Bu durum, yurttaşların, efendilerin olağanüstü güçlü ve politikada ve savaşta düzenli olarak angaje olmalarından kaynaklanıyordu³⁴. Ancak hepsi de böyle değildi. En önemli kararlar halk meclislerinde alınır, ancak örneğin savaş ve barış için zorunlu olan karar çoğunluğu sayısı 6000 idi. Bu, yurttaşların altıda birine denk idi. Yaklaşık 14.000 kişi o devirde Atina'da ve Piraeus'da, çoğunluğu ise köylerde yaşıyordu. Şehir dışındaki yerleşim yerlerinin şehre uzaklığı 70 km.yi buluyordu. Karar çoğunluğu sayısı için halk meclisine katılmak çok kolay olmuş olamaz, yılda en az 30 meclis toplantısı düşünülduğünde, çokları için halk meclisine katılım çok nadiren mümkün olmuştur. Eğer Atina ve Piraeus'lu her iki yurttaştan biri en önemli kararlara ortak olmuşsa, bu elbette görece büyük

³³ Yüzölçümü büyüklükleri konusunda V. Ehrenburg, *Der Staat der Griechen*. Zürich, Stuttgart 1965, s.32 ff.

³⁴ Bu konuyla ve bunu izleyen konular için Ch. Meier und P. Veyne, *Kannten die Griechen die Demokratie?* Berlin 1988. Attika yurttaşlarının şehir ve bölgede dağılımı Thukydides 2,16,1; Ehrenburg, *Der Staat der Griechen*, s.39.

bir rakam demektir. Her durumda vurgulamak gerekir ki, yurttaşlar içinde yoksulların da politik olarak oy verme hakları vardı.

Ayrıca danışma kuruluna yurttaşlardan sadece 500 tanesi katılabiliyordu³⁵, bunların görevleri arasında alınacak kararların ön görüşmeleri ve tüm bürokrasinin denetimi vardı. Kurul, oranlı olarak köylerden ve mahallelerden meydana geliyordu. Bir kurul üyesi yaklaşık 70 kişiyi temsil ediyordu. Orta düzey gelirli olanların katılımını sağlamak (veya kolaylaştırmak) için harcırah ödenirdi. Her yıl danışma kurulu yeniden oluşturulurdu. Hiç kimse iki kereden fazla seçilemezdi. 70 yurttaş 30 yıllık bir nesil süresince en az 15 kurula danışman seçiyordu. Kurala tam uyulursa (bu çok zor tahmin edilebilir) kabaca söylemek gerekirse, 500 üyeden her beş kişi iki kez danışma kuruluna seçilmiştir. Ancak her 10. veya her 15. kişi seçilmiş olsaydı, ilişki öyle olurdu ki, birçok görevli memur veya görev süresi bitmiş danışma kurulu üyesi herkesin kendi tanıdıklarından olurdu. Bu ise politikanın ev ve köydeki mikro alanında saygın şehrinin güçlü bir şekilde etkili olmasına neden olurdu.

Buna ilaveten birçokları için, özellikle şehirde ve şehir civarında ikamet edenler için memur veya üye olarak şehre hizmet etme olanağı vardı. Harcırahlar başka bir işte de çalışabilen orta gelirli yurttaşların katılmasını sağlamak içindi. Kara birliklerinde ve savaş gemilerinde kürekçi olarak görev almak üzere binlerce Atinalı istekli olmuştur. Sonuç olarak, alt birimlerin demokratik çalışma tarzı da unutulmamalıdır. Köy ve mahalleler bir tür katılımcı demokrasi³⁶ uygulama sahası olmuştu ve bu birçok bakımdan şehirdeki durumlara uyarlanmıştı³⁷.

Niceliksel bulgulara niteliksel olanlar da denktir. Yurttaş olarak özdeşlik, şehre ve politikalarına aktif katılımcı olarak kişilerin kendi kimliği o çağda inanılmaz güçlü olmuş olmalıdır. İnsan kendini yoğun biçimde yurttaş olarak hisseder ve anlar ve buna uygun olarak insanlar birbirlerini dikkate alırlar. Böylece kararlar bireylerin sosyal düzeyi üzerinden verilmiştir. Sosyal düzey o devirde çok önemli bir faktördü. Şüphesiz bu özdeşlik, yurttaşların dar çevresinde daha da yoğundu. Ancak bu bütünün algılanması açısından belirleyiciydi. Daha doğru ifade edilirse: Herkes bu algıyı paylaşmak zorunda değildi, herkes bu algıya yönelmeyebilirdi, ancak bu baskın oldu-

³⁵ P.J. Rhodes, *The Athenian Boule*. Oxford 1972.

³⁶ ç.n.: *grass-root democracy*.

³⁷ B. Haussoullier, *La vie municipale en Attique*. Paris 1883.

ğunda, kişiler herhangi bir şekilde kendini buna ayarlamak zorundaydı. Diğer taraftan politika kesinlikle ilginçti ve Atina için uzun süre gerekliydi.

Politik kamuoyu, orta ve alt sınıftan olanların soylularla eşit olduğu biricik alandı. Tekil olarak değil, dayanışma içerisinde oldukları sürece toplu olarak. Bu genelde böyle olmuş gibi gözüküyor. Gerçekte politika alışıldık biçimde soylular tarafından yönlendirilmiştir ve halk meclislerinde şu ya da bu önlemi öneren konuşmacılar hep onların arasından olmuştur. Ancak onlar bu arada orta ve alt sınıfların çıkarlarını dikkate almak zorundaydılar. Ve onlar ne istediklerini çok iyi biliyorlardı.

Attikalı yurttaşlar çok güçlü şekilde ve istisnai olarak değil, aksine düzenli olarak politik hayata angaje olduklarından, zaman ve mekânda sadece güçlü olarak etkili olmuyor, aynı zamanda şehrin hâlihazırdaki durumu da onlarda³⁸ netleşiyordu. Bu durum onların evlerinin küçük dünyalarına, komşularına, köyelerine ve mahallelerine de, konuşmalarına, günlük işlerine, günün beş vaktine de ulaşıyordu. Bütün bunlar yaşam standardını da belirliyordu. Çünkü politikaya daha çok girildiğinde el zanaatlarından kazanılandan daha az kazanılıyordu (harcırahlar o kadar yüksek değildi). Diğer taraftan savaş ganimetleri eve getirilebiliyordu – ve sıklıkla şehrin zorlu savaşları eve yas³⁹ getirmemişse korku salıyordu. Aslında “modernite”, şehirdeki politik uygulamaların akılcılığı aynı zamanda evlerdeki ekonomiyi ve hayatı dönüştürmüş de olabilir. El işi yöntemleri o devirde muhtemelen daha da gelişmiştir⁴⁰.

Bütün bunlar, çeşitli mikro alanlardaki yaşamın aynı zamanda kendi kurallarına göre geliştiğini göz ardı etmemeli. Evler, önemli ölçüde kadınların yaşam alanıydı. Onlar zamanın anlayışı gereği kendilerini kamusal alanda fazla göstermemeliydi⁴¹. Orta ve alt sınıflardaki kadın ve erkekler arasında güçlü bir tecrübe ve bilgi fark-

³⁸ Ch. Meier, *Die Entstehung des Politischen bei den Griechen*. Frankfurt 1983, s. 129ff. U.ö. Krşl. Dizin, s. 505.

³⁹ Savaştaki kayıplar bazen oldukça yüksek oluyordu.

⁴⁰ Bu konuyla ilgili olarak: P. Spahn, *Die Anfänge der antiken Ökonomik*. Chiron 14 (içinde) (1984), s.301ff. Krşl. Spahn, *Das Aufkommen eines politischen Utilitarismus bei den Griechen*. Saeculum 37 (içinde) (1986), s. 8ff. Zanaatkârlar 5. yüzyıl Yunanlılarının “yapabilme bilincine” önemli katkı sağladıklarından (bu bilince ilişkin: Ch. Meier, *Entstehung des Politischen*, s.435ff.) evlerin içine değin çok çeşitli değişikliklerin meydana geldiği hesaba katılmalıdır.

⁴¹ S.B. Pomeroy, *Goddesses, whores, wives and slaves*. New York 1975, s.79ff. C.Mossé, *La femme dans la Grece antique*. Paris 1983.

lılığı oluşmuş olmalıdır. Bununla birlikte mutlaka kadınlarda eski adetlere ve anlayışlara özel bir bağlılık gelişmiş olmalı. Kölelerle birlikte yaşam, evdeki gündelik yaşama ek bir renk getirmiştir. Bunun dışında köylülerin, zanaatkârların yerel kültürleri, belli oranda kendi özgün yönlerini korumuş olmalıdır. Bütün bu konular üzerine yetersiz kaynak ve araştırmaların şimdiki durumundan dolayı, ne yazık ki pek fazla bir şey söylemek mümkün değildir.

Attika'daki mikro dünyaların özde şehirdeki makro olayların tamamlayıcısı olduğu varsayılmalıdır. Burada öncelikle geçim ve ailenin yeniden oluşturulması için çaba gösterilirken, orada da politika yapılıyordu. Aile reisleri aynı zamanda politikayı da üstlenmişlerdi, kısmen fahri, ama çoğunlukla fiili olarak. Onların evdeki ve politikadaki konumları gerçi değişti, bir zaman burada bey, bir başka zaman diğer tarafta eşitler arasında bir eşitti. Anneler (ve naneler) çocukları yeni fikirlerle yetiştirmek yerine, eski anlayışlarla yetiştirdiklerinden, babalarla aralarında her zaman bir gerilim çıkmış olabilir. Eşler arasında mutlaka politik belli çatışmalar da çıkmış olmalıdır. Çünkü Aristofanes'in komedilerinin⁴² bizi doğrular şekilde gösterdiği gibi, bu öylesine grotesk betimlenmiştir ki, orada betimlenenler tamamıyla kurgusal olamaz. Pelopon savaşının devam ettiği sırada, Atina'nın politikası başarısızlığa uğradığında, kayıplar arttığında, izlenen politikanın sorun olduğu zamanlarda, erkekleri saldırıya geçirtmek için eski moda düşünen kadınların şüpheleri yeterli olmuş olmalıdır. Onların politikalarını yönlendiren anlayışlara olan karşı-pozisyon güçlenmiştir. O devirlerde Atina'nın bu atılımı nafile olmuştur, cesaret dikkatsizliğe dönüşmüştür ve bir tür "patolojik öğrenme"nin sonucuyla uzun zaman yanlış yolu izlemek düşüncesinde olmuşlardır. Bu evlerde de devam etmiş ve sadece alt sınıfla sınırla kalmamış olmalı⁴³.

Fakat genel olarak 5.yy. Atina'sının mikro alanları makro olayların aksi biçiminde gerçekleşmemiştir. Toplumun alt birimleri de kült toplulukları olarak işlev görmüştür. Tanrılar şehrin de tanrılarıydı. Şehirden bağımsız bir ruhban sınıfı yoktu. Bayramlar genellikle resmi ve ortaklaşa kutlanmıştır. Başka toplumlarda ve başka dönemlerde politik alana karşı belli bir bağımsızlık kazandıran mikro alanlarda karşıtlıklar da yoktu: devlete karşı kendi ölçütlerini oluşturma

⁴² Öncelikle Lysistrate ve Ekklesiazusen

⁴³ Meier und Veyne, *Kannten die Griechen die Demokratie?*, s. 93, 92.

konumunda olan bir kilise, belli koşullar altında Hristiyan inancına açılacak iç tartışma olanağı, devletten ayrı, kendi normlarıyla bir toplum, üniversiteleriyle, basınıyla, sınırları aşan düşüncelerle “burjuvazi kamuoyu”, dernekler de, mesleki uzmanlaşmaların belirtisi ve bununla uyumlu bireyselleşme de yoktu, ki bunlar Yeni Çağda bireyin *özel mekanını* bir alan olarak kurmasına katkı sunmuştur. Sonuç olarak Yeni Çağdaki bireyi değişik mikro alanlara kaydıran lonca birlikleri, ticari ilişkiler çeşitliliği v.d. yoktu. Aynı zamanda mikro alanlar içinde genişlik de yoktu. Mikro alanlar kamuoyu karşısında oldukça değersizdi, özellikle de eşler arasındaki ayrılmalardan dolayı.

Diğer taraftan şehir ve politikaları direk çevrenin somut olaylarının karşısında devlet gibi soyut değildi. Ve bireyler bağlı olduğu dünyanın ve devlet politikasının devasa formatının karşısında minicik değildi. Çoğunlukla bütün politik olaylar görece somut, eyleyen kişiler tanidik ve şaşırtıcı biçimde geniş bir ortak ölçüler, olay⁴⁴ ve tekil şahıslar arasında ölçü uyumu vardı. Önemli kararlar genel olarak yurttaşlar tarafından alınmıştır (toplantıda olmayanlar kararı alanlardan biriyle tesadüfen karşılaştığında bu karardan haberdar olabiliyordu). Bu kararlar, yurttaşlar tarafından uygulanmıştır. Çok az sayıda memuriyet zenginlere, eğitimlilere mahfuzdur, birçoğu herkese açıktı ve sıklıkla bunlar kurayla belirlenirdi. Savaşlar hem karada hem denizde yurttaşlar tarafından yapılırdı (yurttaş olmayanlardan bazıları savaşlara kürekçi olarak katılmışlardır). Savaşlara tekil şahısların katılımı oldukça yüksektir. Normal olarak 2000 yurttaş halk meclisine katıldığında ve savaşa en yüksek katılım belki de 20 000 erkek olduğunda (her iki taraf da hesaplanmıştır) tekil şahısların politikaya ve savaşa katılımı 1:2000 ile 1:20 000 oranları arasında değişmektedir. Fakat bu ilişki, 500 kişilik Danışma Kurulu veya jürili mahkemede olduğundan çok daha iyidir.

Buna ilaveten toplum derli topluydu. Ticaret dünyası da olaylar da netti. Büyük, kendiliğinden gelişen olaylar yoktu, bütün algı temel ilişkilerin aynı kalmasına yönelikti. Sadece politik olan değişkendi, bu şehirde ve şehirle politikalar arasında gerçekleşiyordu ve burada bir şeyler yapmak söz konusuydu. Toplum, temelde açık, benzer politik birimlerden ve şehirden oluşuyordu. Bir istisna olan Makedonya güçsüzdü. Diğerleri, Pers İmparatorluğu, gerçi çok

⁴⁴ Bu konuda bkz.Meier, *Entstehung des politischen*, s. 18.

güçlüydü, ama onunla baş edilebiliyordu (Pelopon Savaşı sonuna kadar). Dünyanın sonu uzak değildi, gökyüzü de şehir gibi aynı yasalara izliyordu. Tanrılar sayısız olmak isterdi ve ticari hayatta bir miktar kestirilemezlik, olaylarda tutarlılık vardı. Ancak Atina'nın gücü sonuna kadar her zaman başarılı olacak kadar büyüktü⁴⁵. Böylece, Pelopon savaşının düğüm noktasının ardından eksilen, bazı şüpheleri içinde barındıran “anlam potansiyeline”⁴⁶ sahiptir. Başarısızlıklar çok fazla oluncaya kadar politika böyle anlaşılmalı ve böyle yürütülmüştür.

Sonunda M.Ö. 5.yüzyıl Atinalılarının, genel olarak, mikro alanlarını yoğun biçimde oluşturmak için önemli güçlükler belirdi. Talep edilen şeyler, evin reislerinin sorumluluğundaydı. “Yukarıdan” uygun olmayan beklentiler (istekler) dar sınırlarda kalmış olmalıdır. Ne bir ekonomi ne de bir toplum, din, okul politikası vardı. Aynı şekilde, tekil şahısları, aileleri ve tanıdık çevreyi yukarıdan -veya “yukarıdan”- değişime, uyuma, geleneksel ödevlere ve anlayışlara yönlendirecek ideolojileri de yoktu. Bütün bunlar belki çocuklarını kendilerine yabancılaştıracak ve “yeni insan” yapmayı deneyecekti. Değişimin kendisi, çoğunlukla burjuvazi çevresinden, onların politikalarından gelmiştir. Olay tarihi ve değişim olgusu arasındaki uçurum azdır⁴⁷ ve kendi etki tecrübe alanı ve “büyük dünya” arasındaki uyumsuzluk da aynı şekildeydi. Kısaca, mikro dünyaları savunma konumu için düzenlemeye çok az fırsat vardı.

Kadınlar evlerinde, komşuluk ilişkilerinde, kendine has bir hayat yaşıyorlardı. Yurttaş olmayanlar başka bir şekilde yaşamış olmalı. Evin içinde ve dışında kölelerin yaşamının nasıl olduğu pek bilinmiyor. Ve tam sınırlandırılmayan bir ölçüde de olsa biri ya da diğeri, hâkim olan düşünce ve uygulamalara muhalif konuşma düştüğü için, evde ve tanıdık çevrede iddialı ve kendine özgü bir dünya kurmuş olmalıdır. Buna ilaveten bazı soylulardan onların politikadan çekildiğini de biliyoruz. Bir kaçını tamamen işine vakfetmişti. Bütün bunlar o devirdeki Atina için mikro tarihin görece önemsiz olduğu saptamasında bir şey değiştirmiyor. Bütünde M.Ö. 5. yüzyılda -dışarıdan bakan biri açısından- gözlemlenen ve

⁴⁵ a.k., s.478f.

⁴⁶ Ch. Meier, *Die politische Kunst der griechischen Tragödie*. München 1988, s.43 ff., özellikle s.52.

⁴⁷ Meier, *Entstehung des Politischen*, s. 318ff. u.ö. (bkz. Dizin, s.509).

anlaşılan⁴⁸ insanî bireyleşmenin oluşumundaki özel sınırlandırmalar unutulmamalıdır. Bunlar, bana öyle gözüküyor, burada betimlenen tabloyu tamamlıyor. Çünkü ev ve şehir arasındaki uyuşmaya etkili biçimde katkı sunuyor.

Burada ifade edilenler Atina'nın veya Yunanlıların bir idealleştirilmesi olarak görülürse, hatalı olur. Sıkıntı ve sorun, acı ve ölüm, sömürü ve yetersizlik zaten vardır. Burada genel olarak başarının içinde sonun hazırlandığına dayanan inkişafın kısa bir dönemi söz konusudur. Sadece bu dönem için -kaynaklardaki verilere ve araştırmaların ortaya koyduklarına çekince koyulması halinde bile- makro ve mikro tarih arasında özel bir ilişkinin varlığı açıktır.

Eğer yanılmıyorsam M.Ö. 5. yüzyıl Atina'sı için mikro ve makro tarih ilişkisi sorusu bir taraftan konunun kendisinde bazı sonuçlar çıkarıyor, yoksa bu ilişki belirsiz kalırdı. Diğer taraftan ve her halükarda tasvirde birçok aslı unsur eklemeyi ve böylece nedensiz olmayan dendiği gibi, mikro tarihi bir konu olarak, kendi haysiyeti olarak keşfeden, zamanın anlaşılması zorluklarına karşı, daha iyi bağlantı kurmayı mümkün kılıyor. Bu konuya ilişkin asıl prova daha kapsamlı bir çalışmada yapılabilir⁴⁹, bunun gibi kısa bir makalede değil.

SONUÇ SORULARI

Hem nesnede hem de betimlemede, çağların mikro ve makro tarihleri arasındaki ilişkinin tam bilgisi, diğer çağlarla karşılaştırılmasına bağlıdır. Çünkü Yunanlılar örneğinde modern dünya için tahmini olan bazı bağıntılar -yaklaşık öz oluşumlar arasındaki bağıntı, makro olay karşısındaki kendi olayı-, eğer karşı koymayan mikro dünyalar ve belli beklentiler ve aşırı talep değilse-, bu bağıntılar eğer gerçekten muhtemel olarak kabul edilecekse, diğer çağlarda da gözlemlenerek onaylanmalıdır. Ve burada hem Antik dönem öncesi yüksek kültürler, Orta Çağ, Yeni Çağ ve Yakın Çağ da söz konusudur. Her halükarda, bana öyle görünüyor, başka toplumlar ve çağlar için aynı şekilde-ve daha iyi biçimde- büyük ve küçük tarihler arasındaki ilişkiyi araştırmak zahmete değerdir.

Yeni Çağdaki devletin şehir devletine göre daha soyut, büyük ve karmaşık olması ne ifade eder? Başlangıcından beri potansiyel

⁴⁸ Ch. Meier, *Politik und Anmut*. Berlin 1985, s.85ff.

⁴⁹ Bu konuya ilişkin şimdilik Ch. Meier, *Wie schreibt man heute Geschichte?* Norges Allmennvitenskapelig Forskningsrad. (İçinde) Bericht über das 4. deutsch-norwegische Historikertreffen in Berlin, Juni 1989.

olarak kiliseye ve sonra da topluma karşıtlık içinde olması mı? Çünkü hem oyun alanı hem de gerginlik buradan çıkar ve bu mikro alanlara aşırı etki eder. Modern insanın, ister burjuva ister uşak olsun, öncelikle sivil şahıs olması -ve Attikalı yurttaşlar gibi politikaya angaje olmaması- ne ifade eder? Onun bir uzman ve sıklıkla aynı anda değişik alanlara ait olduğu mu? Devletin kural koyan, disipline eden, evleri içlerine değin değıştiren, aileleri, ama aynı zamanda çalışma ve tasarım dünyasına değin -ve bu arada hiç kimsenin belirlemediğı, her şeyi ve bizim kendimizi derinden dönüştüren değışim süreçlerine etki etmesinin sonuçları nelerdir?

Günümüzde politikanın sadece politika yapanlarca değıl, onları seçen ve onların politika yapmasını sağılayanların da sorumlu olduğu gerçeğinden dolayı bizim bu “bönlüğümüzden” hangi sorunlar çıkmaktadır? Bu arada soru temelde mikro ve makro tarih arasında aracı olan, örneğın dernekleri, sendikaları, partileri de kapsamalıdır. Evrenin büyüklüğünden ve zorluğundan yasalarını anlamak, tamamen susmak, zorluğundan susmak, bütün bunları kuşbakışı görmek ve öncelikle: günümüzde doğaya neler ettiğimizin yargısına varmak için, dünya olayları arasında ortaya çıkan devasa ortak ölçsüzlük nasıl denkleştiriliyor?

Makalenin bitimine doğru bu bağlamda özel güncel bir soruna işaret etmek yeterli olacaktır. Mikro ve makro olaylar arasındaki ilişki bana 1933 ve 1945 yılları arasında Alman tarihini anlamak için üstesinden gelmek zorunda olduğu en büyük zorluklardan biri olarak gözüküyor. Bir yandan, ırkçı, toplu katliamın benzersiz suçları ve o yıllardaki gündelik hayatın⁵⁰ “normalliğı” birbirinden tamamen uzaktır. Gündelik hayat, ya da başka bir ifadeyle, her bir sınırlı alan diğeriı etkiler, o alan içerisindekilerden birçoğı sorumluluklarını yerine getirdiklerine, genel olarak gerektiğı gibi “uygun” davrandıklarına, hatta bundan daha fazlasına inanıyorlardı (ve inanabiliyorlardı).

Diğeri taraftan “koordinasyon” tekil şahısların özel alanlarının önemli oranda Nazi örneğine göre organize edilmesine ve yerleşmesine dayanır⁵¹. Sonuç olarak gözcüler her daim gündelik haya-

⁵⁰ Krş. D.J.K. Peukert, *Alltag und Barbarei. Zur Normalitaet des Dritten Reiches*. D. Diner (Yay.), *Ist der Nationalsozialismus Geschichte? Zu Historisierung und Historikerstreit*. (içinde). Frankfurt 1987, s.51ff.

⁵¹ Krş. H. Buchheim, *Totalitaere Herrschaft. Wesen und Merkmale*. München 1962. Daha sınırlı bilgi: Broszat, *Nach Hitler*. s. 106f.

tın mikro alanlarına dâhildir. Bundan başka, rejimin ikna olmuş taraftarlarına rastlanır, rejimin öğretileri en azından kısmen kabul edilmiş, muhbirlik yapılmış veya ihbar edilme korkusuyla içselleştirilmiştir. Sonuç itibarıyla, hiçbir Yahudi'ye haksızlık yapmayan, hiçbir Yahudi'nin nakledilmediği komşu sayısı çok fazla değildi ve bunlardan hiç biri rejim tarafından yakalanma sıkıntısı yaşamıyordu. Doğu'da cephelerde ve savaş aşamalarında yaşananlar unutulmamalıdır. Bu açıdan NS-egemenliği işlediği suçlarla da birçok mikro alanların içine nüfuz etmiştir.

O halde, o yıllarda Almanya'daki birçok mikro tarihin "normallığı"nden söz etmek yanlış mı? Eğer bize böyle yansıtılıyorsa, yalan veya en azından unutkanlık veya duyguları bastırma mı söz konusu? Yoksa her şeye rağmen büyük ve küçük tarihler arasında belli bir tezatlık mı var? Mikro alanlar farklı biçimlenerek, kısmen bu alanlardan daha küçük alanlara kapanarak ve orada kendi rahatlığı, kararının özgürlüğü aklına yattığından mı? Diğer taraftan, mesleğinde ve değişik yarı kamu kurumlarında lisanslar aldıysa ve yapılanları görmezden geldiyse veya duygularını bastırdıysa, fakat bu şekilde çoğunlukla gerçekten iyi vicdanla görevini yaptıysa, bunlar aşırı değil mi? İnsanın birçok baskıyla ve haksızlıkla tanışık olduğu kabul edilmelidir, fakat algılarına çok zayıf yansıdığından bu devasa suçun büyüklüğü bilinmiyordu. Böylece zamanın perspektifinden (ve o yıllardaki gündelik hayatın perspektifinden) korunma ve uyum sağlama o yıllarda gizli olanın bugün bize belirleyici olarak gözüktüğünden, bu günkü gibi öyle şiddetli görünmez⁵². O yıllardaki gündelik hayatın, her zamanki bilindik gündelik hayatın "normallığı" ile ilgili iddialar, zamanın işaretleri açısından öyle inanılmaz gibi değildir⁵³. Ebeveynlerimizin ve büyük ebeveynlerimizin çoğunlukla ne kahraman ne de adi oldukları tahmin edilebilir. Ancak her halükarda onların gündelik davranışları hakkında kesin bilgi edinildiğinde, az da olsa bu davranışların anlaşılabilir olduğu kabul edilebilir.

⁵² Bu konuda M. Broszat'ın S. Friedlaender ile mektuplaşmaları. "*Um die Historisierung des Nationalsozialismus*". Vierteljahreshefte für Zeitgeschichte 36 (içn.) (1988), s. 339ff.

⁵³ Doğal olarak artık normal görülemeyecek suç ve gündelik hayat arasında geçişkenlikler vardır. Özellikle fotoğraf albümlerinde bu anlaşılmaktadır. Bu albümler Hamburg Valiliğinin "büyük anne, çocuk ve köpek... nakil anı, açık toplu mezar gömmeleri, ağzına kadar dolu ceset arabaları ... veya Getto-sahneleri" fotoğraflarından oluşur. H. Garbitz, alıntılanan kaynak: G.v. Arnim, *Das grosse Schweigen*. München 1989, s. 197.

Ancak yine de sorunlar bulunmaktadır. Onların korkuları (bunun için yeterli neden vardı) ne ölçüde büyüktü; ne ölçüde eksik olan sivil cesaretle, ortak eylemin oldukça zayıf dayanışmasıyla yapabilecekleri bazı şeyleri ihmal ettiler -örneğin başlangıçta- ve kaçınabilecekleri şeyler varken ne ölçüde bazı şeyleri yaptılar -örneğin gelişmelerin devamında.

Her zaman, öyle iddia etmek istiyorum, mikro tarih üzerinden o dönem Almanya'sına daha iyi bir giriş yapılabilir. Bundan sonra elbette makro ve mikro tarih arasındaki ilişki sorunu kalacaktır. Şüphesiz eğer mikro alanlar araştırılmaz ise makro olayı açıklamak olanaksız olur. Rejim başka bir şekilde işlemezdi, askerler silah altında olmazdı, trenler hareket etmezdi. Sonuç olarak "dürüstlük" görevi yerine getirmeyi içerir ve bir totaliter rejim eylemin yan etkilerini önemli ölçüde kendisi için bir yarar olarak kullanabilirdi.

Kuşkusuz o dönemin Almanları o dönemin tarihinden sorumlu tutulmalıdırlar. Kuşkusuz o dönemde makro ve mikro olaylar birbirinden öyle farklı düzeylerdeydi ki, gündelik hayatın eylem ve deneyim biçimlerinin tüm kesişme noktalarında tekil eylemlerin katılma biçimlerinden uzaklaştığı görülmektedir. Bu durum ise böyle kötü koşulların o dönemde ve geriye dönük olarak nasıl tecrübe edildiği (ve tecrübe edileceği) sorusunu önemli kılmaktadır. Nakletme ve anlama sorununda ortaya ne çıkmaktadır? İnsan nasıl yaşantılar ve kendini nasıl düşünür, böylesi ölçüsüz olan şey ile kendisinin katılması arasında kendini nasıl görür? Tekil şahısların bilerek ve öncelikle bilmeyerek, nadiren kendi iradesiyle, çoğunlukla iradesiz, ama aynı zamanda karşı koyamadan sorumlu tutulduğu suçlar gerçeğinin moral sonuçları nelerdir? O dönemin olaylarının -ve tarihinin- anlaşılması için böylesi bir bağdaşmazlık ne anlama gelir. Hitler ve büyük ölçüde elitlerden, o dönemin toplumsal yapısından kaynaklı bireysel büyük suçların nasıl mümkün olduğu çok rahat açıklanabilir. Daha sonra nasıl eyleme dönüştüğünün anlaşılması zor da olsa. Fakat ülkesinin, kendi ebeveynlerinin, büyük ebeveynlerinin çok güçlü olarak iştirak ettiği o bütün nasıl anlaşılmalıdır?

Burada mikro ve makro tarih ilişkisi içerisinde önemli olan son bir bakış açısı belirmektedir. O da, kimlik. İma edildiği gibi, bu bana kendimizi küçük dünyalara kaptırışlığımız ve makro olayın değişik biçimleri arasındaki uçurumu aşmak için önemli bir araç ola-

rak görünüyor⁵⁴. Çünkü bu bir taraftan partiler, parlamento v.d. gibi aracı kurumlar dolayısıyla gerçekleşir. Fakat bu yöntemle ne kadar çok şey yapılsa da, bana öyle geliyor ki, bu, “zihinsel aracılığın” gerekliliği ve aynı şekilde büyük düzlemde olayların global anlaşılması için yeterli olmayacaktır.

Ulusal kimlikler, ulusun üyelerini dünya olayına kayda değer biçimde katılmak için yeterli büyüklükteki birliğin parçası yapar. Görebildiğim kadarıyla bu kimliklerin köprü kurma işlevi; aynı şekilde başarı getirecek bireysel tek yönlülüklerin dengeleme işlevi de yeterli ölçüde araştırılmamıştır. Genel olarak kimliğin sivriltilmiş hali olan milliyetçiliğin etkileri değil de bu kimliklerin içerikleri sorunlaştırılmıştır.

Sıkı egemenlik ilişkilerine yoğunlaşıp anlayarak ve bunu örneğin Hıristiyan cemaatlerde gerçekleştirerek milliyetçiliğin mikro alanları araştırılabilir. Fakat burada da anlayış sınırlı kalır ve kendi üyeliğiyle -birliğin özel işlevinden bağımsız- bütün için sorumluluk taşıdığı halde hiç bir büyük birliğe ait değildir. Bu, ilkin Avrupa ve Amerika burjuvazisi sonra da proleterya için 19.yy.dan beri bir kural olmuştur. Bu bir kere gerçekleştikten sonra modern kimliksizleştirmeler bir geçmiş olana dönüş anlamına gelmez. Özel durum için söz konusu olan şey, yurt dışına çıkmadığımız sürece nasyonal sosyalist Almanya'nın yapmadıklarına bağlı olan kimlik vasıtasıyla Alman kalıyoruz⁵⁵. Fakat buna katlanmak, bilindiği gibi, kolay değildir. Son on yılın tarihi ve özellikle de günümüz, bunun Alman suçu olduğu gerçeğinin nevrallik olarak algılandığını gösteriyor. Nasyonal Sosyalizm yoktur, Nasyonalliğin savunulması vardır. Bu nedenle birçokları bu sorumluluktan bir biçimde kaçmaya çalışır. Bunu da Hitleri, Nazileri ya da “Faşizmi” suçlayarak, telafi edilen direnişle ya da sonradan doğduğuna ilişkin kibirle belki de mikro alanlara çekilerek yapar (bunun sebebi savaş sonrası tarihte ve savaş sonrası sosyolojisinde yatsa da)

Makro tarih kuşkusuz -var olan bütün biçimsel birlikteliklerde- öylesine kapsayıcı olabilir ki, savaşta kızgın kıdemli onbaşlıların

⁵⁴ Buna ilişkin Gothe'nin Maximen und Reflexionen (Özdeyişler ve Düşünceler) içindeki sözleri (No.659 Heinemann, No. 868 von Loeper, “kendi yaptığı şeye inananlardan nefret edilir; parti zihniyetinin aceleci olması bu yüzdendir. Her ahmak en iyisini yapacağına inanır ve bir hiç olan bütün dünya, bir şey olur”.

⁵⁵ Bu konuyla ilgili olarak krş.Ch Meier, *40 Jahre nach Auschwitz*. München 1987. Genişletilmiş 2. Bsm. 1990.

yaptığı gibi, birçokları için kendini herhangi bir şekilde konumlandırmaktan başka yapacak şey kalmaz. Yaptıklarını beğeniyor olabilirler (belki ihmal ettiklerini de), onlar dolaysız, suç eylemine girişme bakış açısından sorumlu tutulabilirler. Bunun suça katılma bakış açısıyla olup olmayacağı ayrı bir sorudur. Fakat biri diğerinden bilinçte tamamen ayrılmış olabilir, bunda baskının olup olmadığı bir fikir verebilir. Ortak acıda bütünle özdeşleşmeler buradan anlaşılabilir. Hangi konuda birlikte hareket ettiğini, zira birlikte hareket etmediğini, bir şey yapabilecekken yapmadığını, bütün olarak tamamen başka bir sayfada görünen şeyden insan nasıl sorumlu tutmak isteyebilir? Fakat diğer taraftan, kendi politik birliğinin eylemlerde bir sorumluluğu yoksa, o zaman ne olacak?

Burada makro ve mikro olay ilişkisinde olduğu gibi politik birliğe sorumlu katılma sorununun belirlediği, -bütün olası kuşku-lar-dabilincin ve kolektif kimliğin ne ölçüde aynı sayfada durduğu ve birbirinden ne ölçüde kopuk olduğu sorusu belirginleşmiştir. Böylece mikro ve makro olay arasında yeni ilişkiler ortaya çıkmıştır; bu ilişkilerin daha yakından nasıl saptanacağı ise ortaya çıkan bu yeni ilişkilerden kestirilemez (Avrupa Birliğinin genişleme anlayışında da).

Bu değişimlerin çok keskin ve değişik alanlarda etkili olduğunu tahmin ediyorum. Burada bizim henüz hiç bilmediğimiz şeyler söz konusu olabilir. Bunları doğru kavrama arayışı şüphesiz tarihini dâhil etmeden (ve karşılaştırma yapmadan) tamamlanamaz. Bu noktada makro ve mikro olay arasındaki ilişkinin tarihi büyük ve güncel olarak ilginçtir. Olay tarihi ve süreçsel değişim ilişkisi, partileşme, üretim ilişkileri ya da çağların karakteristiği için gündelik hayat ve bayram arasındaki ilişki sorunu gibidir. Burada bahsedilenlerden, her şeyin daima küçük ayrıntılarda olduğu bana göre kesinlikle ortaya çıkmaktadır.